

összehordva minden adat, mely méltó a könyvnyomtatás feltalálója dicsőségének hirdetésére. Annál inkább sajnálhatjuk, hogy annak szerkesztője és írói kegyeletes munkájukban teljesen megfeleltek Magyarországról, mely, ha rövid időre is, de az elsők között fogadta be a művelt nyugat államai között Gutenberg találmányát. De nem keressük a hallgatás okait, aminthogy nem is érezzük kisebbitve általa annak az adatnak a jelentőségét, melylyel Hess András budai nyomdájának működése gazdagította hazánk művelődési történetét. És a hallgatás lehet szándékos, lehet véletlenség műve, de nem tarthatott vissza bennünket attól, hogy teljes tárgyilagossággal ismertessük meg olvasóinkkal a Gutenberg-jubileum irodalmának legjelentékenyebb termékét.

Grünn Albert.

Catalogus codicum manu scriptorum, qui in Bibliotheca monasterii B. M. V. ad Scotos Vindobonae servantur. Ex mandato reverendissimi domini Dris Ernesti Hausvirth edidit Dr. P. Adalbertus Hübl O. S. B. — Vindobonae et Lipsiae. Guil. Braumüller. 1899.

A bécsi skót-zárdához bennünket magyarokat sok emlék köt. A zárdát, a mely korra nézve az összes bécsi rendházakat megelőzi, 1158-ban alapította Jasomirgott Henrik, az első osztrák herceg. Az alapító nem bízott a laza fegyelem alatt élő német barátokban, miért is a zárdába messze földről hozott lakókat, még pedig a szent életű skót, helyesebben ír benzés kongregációból, a melynek 1111 óta Németországban, Regensburgban is volt háza. Hosszú időn át csendben s békességben éltek az osztrák fővárosban a bécsieknek nyelvét sem értő jámbor szerzetesek, míg végre a német türelmetlenség kiüldözte őket hajlékukból. V. Albrecht herceg 1418-ban kieszközölte a pápánál, hogy az alapítólevél rendelkezésének ellenére, melyszerint a rendház csupán íreket vehet fel tagokul, a szerzetesek kényszerítessenek más nemzetbelieket, első sorban németeket is felvenni. Természetes, hogy a »skótok« ezt a sérelmes rendeletet magukra nézve kötelezőnek el nem ismerték, mire rövid úton kikergették őket Bécs városából s zárdájukat a melki benedekrendieknek adták át.

Innen kezdődik a régi nevét megtartott skót zárda összeköttetése hazánkkal. A rendház a Szent-Benedek-rend ugyanazon kongregációjához tartozott, mint a magyarországiak, t. i. a *melkihez*. Tagjai közt mindig voltak magyarok, a kik közt nem egy kiváló akadt. A zárda legfőbb méltóságát, az apáti tisztet négy hazánkfia viselte. Az ír szerzetesek kiűzése után alig negyedszázadra már magyar ember lett a rendház apátjává: Leibiczi Márton, a tudós író, ki is 1446-tól 1461-ig állott a skót-zárda élén. Az apátság

évkönyvei a legnagyobb dicséretekkel halmozzák el a szerény, szent életű férfiút. Kevésbé jó emlékeket hagyott maga után az 1467—75 közt apátoskodott magyarországi Vinkh Mátyás, a ki túlságos pompakedvelése révén rengeteg adóssággal terhelte meg a zárda vagyonát. 1500 és 1518 közt Körmöczi János volt az apát; 1522-től 1527-ig pedig azon Laebai Mihály, a ki 1511—17 között a szegzárdi apátságot bírta.

A magyar rendtagok közül kiváló hírnévre tett szert Pannoniái Ambrus. Ötvenkét évig volt tagja a skót-zárdának; 1536-ban mint prior halt meg. Arról nevezetesen, hogy ő dolgozta át s adta ki nyomtatásban a zárda szerkönyveit. Meg kell még említenünk, hogy Mátyás király Bécs elfoglalása után két ízben, 1485-ben és 1488-ban megerősítette a rendház kiváltságait.

A hazánkkal való kapcsolat a XVI. század zavarai között megszakadt s csak 1700-ban újult fel, a mikor I. Lipót király az állítólag gazdátlan *telki apátságot* a skótoknak ajándékozta. Az intra dominium jutás azonban nehezen ment, a háborítatlan birtoklás kieszközlése rengeteg pénzbe került; az ősi apátság földjeinek minden darabját keservesen kellett kipörölni vagy kiváltani a tényleges birtoklók kezéből. A skótok az apátságot a legújabb időkig bírták, a mikor az megváltatván, a vallásalaphoz csatoltatott.

Az előzményeket tudva, érthető kíváncsisággal vettük kezünkbe a kolostor könyvtárának kézirat-katalógusát. A gyűjtemény a magyar tudósok előtt mindeddig terra incognita volt; a kötetből meríthető adatok tehát teljesen újak ránk nézve.

Mindenekelőtt szóljunk valamit a könyvtár történetéről. Az ír szerzetesek kiűzetése előtti időből keveset tudunk róla. Hogy nagy és hatalmas volt, abban, ismerve az ír szerzetesek szorgalmát, nem kételkedhetünk, hanem ez a régi könyvtár majdnem teljesen megsemmisült 1410-ben, egy a zárdát elhamvasztott tűzvész alkalmával. Valószínű az is, hogy midőn az ír barátok eltávoztak, a még meglevő nevezetesebb darabokat magukkal vitték. A könyvtár mai állományát tehát kevés kivétellel 1418 után szerzett darabok képezik, körülbelül ez idő óta már a szaporodás mérve is megállapítható. Sok ajándékot kapott a könyvtár az apátoktól; Ochsenhauseni János (1428—1446) 11, Leibiczi Márton (1446—1461) 4 kódexet adományozott. Gyarapították a bécsi egyetem tanárai is; egyedül Polczmacher János jogtudor, brünni prépost 82 kódexet hagyott a zárdára; Melki Orbán az egyetem rektora hetet, a hírneves Dinckelspuchel Miklós egyet, Oppenweyler János négyet, Herz Nárczis egyet stb. Az újabb gyarapodás nagyrészt a rendtagok hagyományaiból származik.

A könyvtár első katalógusai Fetzner Károly apát idejéből (1705—1750) valók, de ezekben a kéziratok nincsenek felvéve. A kéziratokat először Helfferstorfer Othmár könyvtárnok vette jegyzékbe (1838—61 között); egyes darabokról azóta folyóiratokban jelentek meg ismertetések.

A jelen katalogus a Leó-társaság történeti osztálya által megállapított elvek¹ szerint készült. Az egyes kódexek leírása ezen sorrendben történik: anyag, kor, lapszám, alak, kötés, a tulajdonosra, ajándékozóra stb. vonatkozó adatok, a kéziratot illető bibliografikus jegyzetek, a lapszerinti leírás, megemlítve a kezdő s záró szavakat. A leírások jók s kielégítő bőségűek, csak a paleografiai s műtörténeti oldal van elhanyagolva.

Hétféle index könnyíti meg a jegyzék használatát: valamennyi mintaszerű. Van I. szerzőket, II. névtelen szerzők műveit (szakok szerint osztályozva, XVI hittudományi és IX világi szak keretén belül), III. a kezdeteket, IV. a korok szerinti csoportosítást, V. ajándékozók s készítőket, VI. régi tulajdonosokat, VII. a nem latin nyelvű kéziratokat mutató index.

Hétszázötven kodexet ír le a katalogus. Ezekből 415 középkori. Esik pedig a XI—XII. századra 1, XII—XIII. századra 1, XIII. századra 8, XIII—XIV. századra 2, XIV. századra 52, XIV—XV. századra 15, XV. századra 335, XV—XVI. századra 1 kódex.

Nyelvek szerint van 578 latin, 151 német, 9 francia, 6 keleti, 4 olasz, 1 görög és 1 szláv kézirat.

Első rendű raritások nem igen akadnak; a XI. századnál régibb darab. vagy műtörténeti szempontból nevezetes, díszesen kifestett kódex alig van a gyűjteményben, hanem tartalmilag érdekes bőven van. Elsősorban gazdag a theologiai csoport, de szép számmal vannak történelmi szempontból kiváló kéziratok is.

Amennyire a címek után lehetséges volt, kijegyeztük a magyar vonatkozású számokat.

Talán a legtöbb érdekléssel bír ránk nézve a 225. sz. alatt leírt, a XV. század első negyedéből való gyűjtélékes kötet, a melynek egyes darabjai az *esztergomi főiskolában* készültek. A negyedretű papírkézirat hat különböző kéz által van írva s csillagászati és grammatikai jegyzeteket tartalmaz. Két részének végén az 1420. és 1421. évszám fordul elő; más kettőnek teljes kolofonja van: 49a. l. *Explicit computus ecclesiasticus per manus Georgii*

¹ Regulativ für die Bearbeitung von Manuscripten-Katalogen nach der Vorschlägen der hochw. Herrn Bibliothekare Albin Czerny, Dr. P. Otto Grillenberger und Gottfried Vielhaber, entworfen von der historischen Section der Leo-Gesellschaft. Wien, 1895.

Slavi de Rzedenk (?) lectus per reverendum magistrum Tomam de Zakan in lectorio scole Strigoniensis sub anno domini millesimo quadringentesimo decimo nono et hac in dominica proxima ante festum Johannis Baptiste.

140b. l. *Expliciunt sinonima per manus Blasij Slavi de Rasczinya in scolis Strigoniensibus sub anno domini MCCCCXIII. 15. kal. septembris sole exeunte in virgine.*

A kéziratot a XV. század végén Jacobus de Wela (Béla?) ajándékozta a skótoknak.

A 245. szám alatt leírt XV. századi kolligatum 24. darabja egy magyar predikátor szentbeszédét őrizte meg. Czíme: *(Sermo) per fratrem Johannem de Lewcza in festo Angelorum. Scriptum Basilee. tempore concilii, anno 1435°*. Nem lehetetlen, hogy a kötet több más darabjának is Lőcsei Jakab a szerzője. A 405. sz. alatt Kropmachi Lőrincz benczés, hírneves körmőczi predikátor egy eddig ismeretlen munkáját találjuk: *Memoriale vite Sancti Martini episcopi, (quod) magister Laurencius de Crumpach de Vngaria dictavit.*

A Leibiczi Márton által a könyvtárnak adott kéziratokon nem találunk magyar vonatkozásokat, bár nem lehetetlen, hogy egyik vagy másik, esetleg mind a négy az ajándékozó írása, a kit tehát könyvmásolóink sorába is be lehetne ily módon igtatni.

Magyar érdekű dolgokat tartalmaznak még a következő számok:

55. ³. Cod. chart. saec. XV. *Epistolae Sigismundi imperatoris.*

58. ¹¹⁵. Cod. chart. saec. XV. *Bulla Calisti III. papae de indulgentiis data orando pro victoria contra Thurcos.*

111. ¹¹. Cod. chart. 8. XV. *Supplicatio Henrici de Senfftleben decani Vratistaviensis, qua rogatur, ut Pius II. papa fratribus monasterii Scotensis capellam ab ipso in ecclesia huius monasterii fundatam visitantibus singulis sextis feriis indulgentiam trium annorum et totidem quadragenarum concedat.* E supplicatio még egyszer megvan a 395. számú XV. századi kódexben, a mely 16. részében a pápának az indulgentiát megadó bulláját (1459.) is tartalmazza. Senfftleben magyarországi (szepességi) ember volt.

A 220. számú vegyes tartalmú kódexnek, a mely egykor Polczmacher János brünni préposté volt 85a—88a. lapjain VIII. Bonifác pápának magyar vonatkozású levelei vannak. A 223. számúban található a Szent- Erzsébet-legenda. A 234. számú XV. századi német kódex Nándorfejérvár megvételéről tartalmaz tudósítást, ezen cím alatt: *Hie hept sich an von dem strit der krystan mit den Türcken.* A 237. sz. alatti XV. századi kézirat

nyolczadik darabja is a török háborúkat illeti: *Resolutio questionis circa excommunicationem a Nicolao V. latam in eos, qui expeditioni contra Turcos faciendo contradixerint*. Végül a 414. sz. alatt leírt XV. századi német formularium táblájába egy Mátyás királyról szóló verses epitaphium van egykorútan bejegyezve.

Az újabbkori kéziratok közt is akad magyar vonatkozású. A 442. szám a XVI. század végéről való és Schweiger Salamon konstantinápolyi és jeruzsálemi útjának sok képpel illusztrált leírását tartalmazza¹ A többiek kor szerint a következők.

612. Ms. chart. saec. XVIII. *Matthiae Corvini regis epistolae*. 1757-ben tulajdonosa volt Nicolaus Szadeczky de Eadem.

706. Ms. chart. anni 1671. *Peuker Georgius Hungarus Neocoliensis. De passione Christi meditationes*.

687. Ms. chart. saec. XVIII. *G. J. H. S. Der siebenbürgische Fürst Gabriel Báthori historisch beschrieben*.

743. Ms. chart. anni 1743. *Commentarius in dictionarium Perso-Turcicum Schahidi*. Egy tábláján levő feljegyzés szerint Belgrád visszafoglalásánál a törököktől vétetett el.

644. Ms. chart. anni 1783. *Pater Carolus Wernschimmel S. S. Theologie A-tum in Annum Auditor Budae in Universitate Regia, compendium succinctum Theologiae moralis*.

712. Ms. chart. anni 1783. *Fr. Pacificus. Methaphisica conscripta Albae Regalis. Theologia Dogmatica. Conscriptus Pestini*.

615. Ms. chart. anni 1820. *Ocskay Antonius. Lipsanologia de sacris reliquiis*.

660. Ms. chart. saec. XIX. Magyar theologusok dissertatiói. 10 kötet negyedrében.

Alig van osztrák zárda, a melynek könyvtára legalább ennyi magyar vonatkozású anyagot ne tartalmazna. Hanem megbocsáthatatlan hiba megvárni, míg az illető könyvtárak kiadják katalógusaikat s nemzeti művelődésünk iránti kötelesség lenne mielőbb megvizsgálni s megismertetni a szomszéd ország könyvesházaiban elrejtett magyar emlékeket.

V. E.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXIV. évfolyamának 8. füzetében** (1900 október) **Teveli Mihály** ismerteti Pázmány Kempis-fordításának Bellaagh Aladár által eszközölt újabb kiadását. — A **9. füzetben** (1900 november) **Kardos Albert** ismerteti Udvardy Sándornak Heltai bibliafordítása

¹ Hasonló kézirat van a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában is.